

Juha Sihvola. 2004. *Maailmankansalaisen etiikka*.
Otava: Helsinki. 304 s.

Suomenkielisiä maailmanpolitiikan moraalisia kysymyksiä käsitteleviä kirjoja ei ole julkaistu kuin yksi ennen Juha Sihvolan teosta *Maailmankansalaisen etiikka*. Eerik Lagerpetzin, Juha Rääkän ja allekirjoittaneen *Maailmanpoliti-*

kan moraalin painos on jo loppu (se julkaistiin vuonna 1996 ja aiempi laitossarjaversio jo 1989). Sihvolan kirja, joka luotaa aihettaan yhtä aikaa historiallisesti ja filosofisesti, eroaa lähestymistavaltaan *Maailmanpolitiikan moraalin* kolmesta esseestä. Vaikka Sihvola tekee eri teorioiden pohjalta huomioita myös aivan viimeaikaisista tapahtumista ja tendensseistä, hän sitoo eri lähestymistavat ja argumentit antiikin ja myös keskiajan traditioihin. Toisaalta kirjan tekee ajankohtaiseksi se, että sitten 1990-luvun puolivälin on käyty monta sotaa, joiden oikeutuksesta kiistellään ja joiden oikeutusta myös *Maailmankansalaisen etiikka* erittelee ja arvioi. Lisäksi globalisaatiokriittinen liike on viime vuosina nostanut vahvasti esille kysymykset globaalista oikeudenmukaisuudesta ja demokratiasta.

Maailmankansalaisen etiikan ensimmäinen osa käsittelee moraalin perusteita: ”Mihin moraaliteoriaa tarvitaan?; ”mitä on moraaliteoria”; ”moraali ja totuus”; ja ”järkevän yhteiselämän hyvä elämä”. Lähteekö teos liian kaukaa liikkeelle? Loppuun päästyäni ja asiaa harkittuani tulin siihen johtopäätökseen, että tämä ensimmäinen osa on tarpeen, vaikka se onkin aika pitkä, ja vaikka olenkin osin eri mieltä yhdestä keskeisestä kysymyksestä. Sihvola selvittää moraaliteorian luonnetta ja rajoja, ja puolustaa moraalista realismia, jonka mukaan voidaan puhua moraaliväitteiden totuudesta tai epätotuudesta. Tämä osio on tarpeen, koska valtakulttuurimme on empiristinen ja teknokraattinen. Esimerkiksi suomalaisessa politiikan tutkimuksessa normatiivinen politiikan teoria on yleensä pelkistetty aate- tai käsitehistoriaksi. Varsinaisen normatiivisen argumentin mahdollisuutta ja arvoa ei ole osattu perustella.

Olen kuitenkin eri mieltä siitä onko kyse moraalisen realismin puolustamisesta ja moraalisten väitteiden totuudesta. Kriittisenä tieteellisenä realistina minusta näyttäisi, että kirjoittaja sotkee yhtäältä epistemologian ja ontologian ja toisaalta totuusarvostelmat ja muun tyyppiset arvostelmat. Esimerkiksi Rawlsia mukaileva väite ”on oikein tai oikeudenmukaista pyrkiä järjestämään yhteiskunnalliset instituutiot siten, että huonoimmassa asemassa olevan tilanne on mahdollisimman hyvä” ei ole totuusarvostelma, vaikka siihen sisältyykin väitteitä maailmasta (on olemassa instituutioita, on olemassa huonommassa ja paremmassa asemassa olevia ihmisiä, on olemassa hyviä ja huonoja tilanteita, jotka voidaan laittaa yksiselitteiseen järjestykseen jne). Näiden ennako-oletusten totuutta voidaan arvioida ja problematisoida, mutta koko lauseessa ei ole kysymys totuusvaan oikeudenmukaisuusarvostelmasta. Vaikka jälkimmäinen ei välttämättä ole yhtään vähemmän – tai enemmän – suhteellinen tai objektiivinen kuin totuus-arvostelmakaan, se on kuitenkin *erityyppinen* arvostelma. Totuus-väitteessä esitetään, että väitteen ja olevan (väittauksen kohteen) välillä vallitsee metaforinen vastaavuus, kun taas oikeellisuudessa tai oikeudenmukaisuudessa ei ole kyse siitä miten asiat ovat, vaan siitä miten niiden pitäisi olla. Maailma voi olla tai voi olla olematta ihanteen kaltainen. Siksi moraalinen realismi on minusta harhaanjohtava termi.

Kirjan toinen osa – ”globaalin etiikan historia” – on varsin laaja. Se kattaa lähes puolet kirjasta ja valtavan aikajän- teen. Sihvola yhdistelee sujuvasti aatehistoriaa, historiaa, fi-

losofiaa, politiikan teoriaa ja kansainvälisen politiikan lähestymistapoja. Teoksen ehkä omintakeisinta antia on nimenomaan antiikin ajattelun historian hyödyntäminen. Usein Sihvola osoittaa luonnonoikeus- ja sopimusteoreetikoiden erottelujen ja ajatusten olevan peräisin antiikin Kreikasta ja Roomasta. Kynnikot ja stoalaiset loivat kosmopoliittisen ajattelun perusteet, jota erityisesti Kant myöhemmin kehitti teoriaksi ikuisesta rauhasta. John Rawls puolestaan on täydentänyt kantilaisuutta opillaan voimavarojen uudelleenjaosta. ”Globaalin etiikan historia” -osioon mahtuu myös poliittisen realismin perinne, Augustinuksen oppi oikeutetusta sodasta, Grotiuksen näkemys kansainvälisen oikeuden perusteista ynnä muuta. Vaikka yksityiskohtien tarkkuus joskus kärsii, kokonaisuus kuitenkin pysyy kasassa. Sihvola poimii eri suunnista kysymyksiä, oivalluksia ja argumentteja, jotka rakentavat pala palalta kirjoittajan omaa visiota 2000-luvun alun maailmankansalaisen etiikasta.

Teoksen kolmannen osan alussa Sihvola toistaa ja tiivistää kirjan peruskysymyksen. ”Historiallisen katsauksen kautta on palattu alkuperäiseen ongelmaan; mitä on globaali oikeudenmukaisuus nykyisessä maailmanjärjestyksessä? Millaisia eettisiä periaatteita tarvitsemme maailmassa, jossa on yli 200 itsenäistä valtiota ja vielä enemmän kansoja, kieliä ja kulttuureja, jossa tunnustetaan erilaisia uskontoja ja kannatetaan erilaisia ihanteita, jonka toimijoihin kuuluvat myös yritykset ja kansainväliset järjestöt ja jossa kansainvälisen talouden, politiikan, tekniikan ja ekologian vaikutukset ylettyvät kaikkialle.” (s.209) Sihvola puolustaa sekä stoalaisten kosmopoliittisuutta että modernisoitua aristotelismia, joka usein yhdistetään kommunitarismiin. Kantilta ja Rawlsilta hän on omaksunut jonkinlaisen version yleistettävyyden periaatteesta.

Sihvola johtaa näistä opeista oman käsityksensä globaalista oikeudenmukaisuudesta. Yhteiskunnallisten instituutioiden tehtävä on onnellisen elämän edellytysten turvaaminen. Onnellisuus tarkoittaa inhimillisten kykyjen ja ominaisuuksien toteutumista jokaisen yksilön kohdalla. ”Valinnanvapautta ei tule rajata edes onnellisuuden vaihtoehtoihin muotoihin; ihmisellä tulee olla mahdollisuus olla onnellinen mutta myös vapaus valita jotakin muuta onnellisuuden kustannuksella.” (s.218) Kynnikoilta ja stoalaisilta Sihvola omaksuu näkemyksen, että erilaiset kategoriat ja rajat ihmisten välillä ovat etiikan kannalta suurelta osin sattunnaisia – varsinkin tiukasti keskinäisriippuvassa maailmassa. ”Tärkeimmät moraaliset veloitteemme ovat globaaleja.” Julkisen vallan laaja vastuu pätee siksi myös maailmaan kokonaisuutena, ei vain erillisiin valtioihin. Kriittikin kärki kohdistuu globaalisti hegemoniseen uusliberalismiin. ”Raaka kapitalismi on tuhlauksen ja turvattomuuden järjestelmä, joka palkitsee vain lahjakkaita, vahvoja ja varakkaita. Heidänkään ihmisarvoaan se ei kunnioita, koska se suo menestystä vain niille, jotka suostuvat alistamaan ja esineellistämään heikompiään.” (s.220)

Kansallisvaltio on nykyään liian kapea kehikko politiikalle. Poliitikasta on tullut maailmanpolitiikkaa. Sihvola kuitenkin aloittaa kirjan kolmannen osan keskustelulla monikulttuurillisuudesta, joka on ennen kaikkea valtioiden sisäinen ongelma. Pitäisikö vähemmistöillä olla mahdollisuus

toimia toisin kuin mitä yleiset ihmisoikeudet näyttäisivät vaativan? Sihvola asettuu enemmän suvaitsevaisten liberalistien kuin sellaisten monikulttuurisuutta puolustavien relativistien kuten Will Kymlickan kannalle, vaikka yrittääkin muodostaa jonkinlaista kompromissia. Kirjoittaja esittää myös, että suvaitsevainen individualismi ei ole vain länsimainen kanta. Hän vetoaa Intian muinaisen hallitsijan Asokan säädökseen, joka ”osoittaa, että moniarvoisuuden ja suvaitsevaisuuden ihanteita osattiin muotoilla jo kauan ennen kuin eurooppalaisessa kulttuurissa kiinnitettiin mitään huomiota aiheeseen” (s.238).

Monikulttuurisuutta seuraa pitkäkö keskustelu uskonnoista ja niiden roolista maailmanpolitiikassa. Sihvola, joka tiedollisessa katsannossa on uskonnoton, mutta jättää tilaa uskonnon autonomialle ja symboliselle tulkinnalle, peräänkuuluttaa yhteistyötä ja dialogia: ”Uskonnotomat voivat kannattaa suvaitsevaisuutta ja tehdä yhteistyötä myös uskontojen edustajien kanssa turvatakseen ihmisarvoa kunnioittavan vapauden joko harjoittaa uskontoa tai olla sitä harjoittamatta. Myös eettisiin päämääriin suuntautuvassa toiminnassa uskovat ja uskonnotomat voivat kohdata toisensa yhteistyöhakuisessa dialogisessa suhteessa.” (ss.259–260) Sihvola esittää myös, että islam on olennaisesti samaa juurta kuin juutalaisuus ja kristinusko. Molemmissa on yhtäläillä suvaitsevaisia ja fundamentalistisia suuntauksia, ja on ollut aikakausi, jolloin islamilainen Pohjois-Afrikka tarjosi suojapaikan ahdasmielisen Euroopan toisinajatteliijoille. Valistuksen jälkeisessä Euroopassa tapahtui kuitenkin maallistuminen, joka erottaa kristillisen ja islamilaisen maailman. En kuitenkaan ole samaa mieltä Sihvolan kanssa siitä, että ”Islam ei ole joutunut kohtaamaan uskontokritiikkiä ja vapaa-ajattelun haastetta” (s.256). Eikö sekä kristillinen että islamistinen fundamentalismi ole myöhäismoderni ilmiö, joka on parhaiten ymmärrettävissä yhtenä vastauksena juuri tähän haasteeseen? Oikeassa Sihvola kuitenkin on korostaessaan islamilaisen fundamentalismin sosiaalisia ja poliittisia syitä.

Kirjan lopussa keskustellaan globaalihallinnan uudistamisesta ja oikeudenmukaisuuden toteuttamisesta. Yksityiskohtien ja konkretian Sihvola näkee kuuluvan ”empiirisille tieteille”, mutta kuitenkin hän puolustaa monia reformeja. ”Laajasti ollaan yksimielisiä siitä, että tarvitaan ainakin kehitysapua köyhimpien maiden hädän lievittämiseksi, velkajärjestelyjä kehitysmaiden talouden tervehdyttämiseksi, maailmanlaajuista työlainsäädäntöä lapsityövoiman väärinkäytön ehkäisemiseksi, kestäväää kehitystä tukevaa kansainvälistä verotusta, taloudellisen keinottelun hillitsemistä sekä kansainvälisen kaupan säätelyä tavalla, joka ohjaa globalisaation prosessia ottamaan huomioon erityisesti köyhimpien maiden hyvinvoinnin edellytykset” (ss.272–273) Lisäksi Sihvola ottaa systemaattisesti kantaa muun muassa Irakin miehittämiseen johtaneen sodan oikeutukseen. Hänen johtopäätöksensä on, että sodan aiheuttama paha on suurempi kuin mitä Saddam Husseinin baath-puolueen yksinvaltan jatkuminen Irakissa olisi ollut.

Maailmankansalaisen etiikka on historiasta opastusta etsivä puheenvuoro ajankohtaiseen keskusteluun, ja hetkittäin aika henkilökohtainen sellainen. Kirjassa esitellään syste-

maattisesti tärkeimpiä kansainvälisten ja globaalien suhteiden normatiivisia teorioita, mutta samalla kehitellään näkemystä 2000-luvun alkuun sopivasta oikeudenmukaisuudesta. Näiden kahden pyrkimyksen välillä vallitsee tietty jännite. Puheenvuoroksi kirja on hieman raskas, koska se lähtee liikkeelle varsin kaukaa ja esittelee monia lähtökohtia, suuntauksia ja ajattelijoita perusteellisemmin kuin mitä kirjan pääkysymys ehkä edellyttäisi. Toisaalta kirjan käyttökelpoisuutta oppikirjana saattaa vähentää sen luonne henkilökohtaisena ja ajankohtaisena puheenvuorona.

Asian voi kuitenkin nähdä myös positiivisemmassa valossa. Lopulta päädyin itse tähän jälkimmäiseen, myönteisempään tapaan ymmärtää Sihvolan kirja ja sen luonne. Oppikirjana *Maailmankansalaisen etiikka* on mielenkiintoinen juuri siksi, että siinä todellakin sanotaan jotain eikä vain esitellä muiden näkemyksiä. Tämä on myös johdonmukaista sen kanssa, että Sihvola esittää voimakkaan argumentin järkipöytäisen moraalisen dialogin puolesta. Toisaalta teos on hyvällä tavalla oppikirjamainen, koska siinä luodaan perusteellinen katsaus länsimaiseen normatiiviseen teoriaan 2500 vuoden ajalta, unohtamatta viittauksia muihin sivilisaatioihin.

Maailmankansalaisen etiikka kuuluu mielestäni paitsi tutkijoiden ja kansalaisten lukulistalle niin myös muun muassa valtio-opin pakollisiin kurssivaatimuksiin. Uusliberalisoiduissa suomalaisissa tutkintotehtaissa, joita vielä joskus yliopistoiksi kutsutaan, on elintärkeää korostaa, että ”kulttuuri ja moraalit eivät ole ylellisyshyödykkeitä vaan yhteiskunnan olemassaolon välttämätön edellytys: niitä ilman eivät innovaatiojärjestelmät ja markkinoiden dynamiikka kauas kannu. Yhteiskunta, joka kieltää tukensa humanisteilta, tekee henkisen itsemurhan.”

HEIKKI PATOMÄKI